

Helen Walasek, *BOSNIA AND THE DESTRUCTION OF CULTURAL HERITAGE*, Farnham : Ashgate, 2015., 430 str.

Poznata britanska izdavačka kuća Ashgate je 2015. godine objavila knjigu pod naslovom *Bosnia and the Destruction of Cultural Heritage* (Bosna i uništavanje kulturne baštine) urednice Helene Walasek. Knjiga se sastoji od osam zasebnih poglavlja koja se bave pitanjem uništavanja vjerskih i kulturnih objekata koji čine materijalnu baštinu naše države. Ciljano i sistematsko uništavanje islamske vjerske i kulturne arhitekture postalo je zanimljivo pojedinim istraživačima tokom agresije na našu državu. Tokom suđenja za ratne zločine pred Međunarodnim krivičnim tribunalom za bivšu Jugoslaviju (MKSJ), bibliotekar András Riedlmayer na poznatom univerzitetu Harvard bio je svjedok ekspert na mnogim sudskim predmetima i napisao je nekoliko stručnih analiza rušenja džamija i drugih vjerskih objekata u Bosni i Hercegovini.

No, ova publikacije je prvi akademski doprinos ovoj temi. Urednica ove publikacije Helena Walasek osoba je sa dugogodišnjim iskustvom u radu na zaštiti kulturne baštine u Bosni i Hercegovini. Radila je u Bosnia-Herzegovina Heritage Rescue (BHHR) od 1994. do 1998. a tokom 2000. i 2001. radila je na terenskom istraživanju i dokumentaciji uništenih vjerskih objekata. Ova publikacija sastoji se od osam zasebnih članaka koji su doprinos nekoliko autora: Helene Walasek, Richarda Carlton, Valerye Perry, Amre Hadžimuhamedović i Tine Wik.

Prvo poglavlje autorice Helene Walasek nosi naslov „Destruction of the Cultural Heritage in Bosnia-Herzegovina: An Overview“ i ono je u biti pregledan tekst i uvod u ovu tematiku. Walasek daje pregled glavnih aktera uništavanja kao i njihovu motivaciju. Ona, također, navodi i međunarodnu reakciju, koja je uglavnom bila neakcija na cjelokupnu javnu destrukciju javnih kulturnih i vjerskih dobara. Walasek se ne fokusira samo na kulturne i vjerske objekte, nego i na pokretnu kulturnu baštinu navodeći tako primjere premještanja ikona iz stare pravoslavne crkve u Sarajevu; kosti kralja Stjepana Tomaševića iz Jajca u Split 1995. godine; sarajevske Hagade kao i mnoge druge primjere. Jedan od interesantnijih detalja je opis premještanja arhive Memorijalnog centra Jasenovac, odnosno njena prodaja Holokaust muzeju u Vašingtonu, koja je poprilično nepoznata našoj javnosti.

Drugo poglavlje „Documenting the Destruction“ autora Richarda Carltona i Helene Walasek bavi se pitanjem istraživanja i dokumentacije uništavanja. U ovom poglavlju autori analiziraju ratne i postratne izvještaje i procjene štete vezane za uništavanje vjerske i kulturne baštine kako domaćih tako i stranih

institucija i organizacija. Autori primjećuju da kada su u pitanju izvještaji vezani za uništavanje islamske arhitekture, a dva su izvještaja – Muharema Omerdića i Kemala Zukića – oni u velikom dijelu pokrivaju lokacije koje se nalazi na području Federacije BiH, a u manjoj mjeri na području manjeg bh entiteta.

Treće poglavlje „Topography of Destruction: Post-conflict Fieldwork Assessing the Cultural Heritage in Bosnia-Herzegovina“ detaljnije uvodi čitaoca u postratno terensko istraživanje i izazove s kojima su se istraživači susretali. S ciljem da popune određene praznine i da dopune postojeće podatke, autori u ovom poglavlju navode svoje vlastito terensko istraživanje.

Četvrto poglavlje „Cultural Heritage Protection in Post-conflict Bosnia-Herzegovina: Annex 8 of the Dayton Peace Agreement“ bavi se pitanjem zaštite kulturne baštine i njene praktične primjere u dejtonskoj Bosni i Hercegovini. Autorica u ovom poglavlju daje jedan pregled i analizu Aneksa 8 Dejtonskog sporazuma koji se specifično odnosi na pitanje zaštite kulturno-historijske baštine.

Peto poglavlje „Domains of Restoration: Actors and Agendas in Post-conflict Bosnia and Herzegovina“ autorice Helene Walasek je analiza procesa obnove kulturno-historijskih i vjerskih objekata. Ona detaljnije analizira domaću i međunarodnu reakciju odnosno postratnu obnovu. Posebnu pažnju autorica pridaje lokalnim preprekama i politizaciji procesa obnove.

Šesto poglavlje „The Built Heritage in the Post-War Reconstruction of Stolac“ autorice Amre Hadžimuhamedović bavi se pitanjem obnove postratnog Stoca. Hadžimuhamedović u ovom radu obraća pažnju na prepreke lokalnog hrvatskog rukovodstva u Stocu prema procesu obnove kulturno-historijskih i vjerskih objekata u samom gradu.

Sedmo poglavlje „Restoring War-Damaged Built Cultural Heritage in Bosnia-Herzegovina: An International Perspective“ autorice Tine Wika bavi se izazovima s kojima se susretala jedina međunarodna organizacija koja se bavila obnovom kulturnog naslijeđa – *Cultural Heritage Without Borders* (CHwB). U ovom kao i prethodnom poglavlju, sami autori su ujedno i akteri procesa obnove tako da njihovi radovi imaju posebnu težinu.

U osmom poglavlju „Cultural Heritage, the Search for Justice and Human Rights“ autorica Helena Walasek analizira praksu međunarodnih sudova i institucija u procesu ostvarivanja pravde u kontekstu uništavanja vjerske i kulturne baštine. Ona konkretnije navodi presedan u predmetima pred MKSJ, Međunarodnim sudom pravde, Domom za ljudska prava, kao i lokalnim pravosuđem. Ovo poglavlje je svojevrsni pregled sudske prakse kojom se tretira ili spominje uništenje vjerskih i drugih objekata. Autorica navodi i postupke Islamske zajednice BiH protiv Republike Srpske u pogledu

srušenih džamija u Banjoj Luci. Ono što nedostaje u ovom poglavlju je dublja i detaljnija analiza pomenutih presuda.

Ova publikacija predstavlja važno istraživanje međunarodnih eksperata koji se dugi vremenski period bave pitanjem uništavanja vjerskog i kulturno-historijskog naslijeđa Bosne i Hercegovine. Posebnu vrijednost čine mnogobrojne fotografije tokom terenskog istraživanja kao i arhivske fotografije, između ostalog i iz Gazi Husrev-begove biblioteke. U nekom paralelnom univerzumu ova publikacija bila bi urađena prije 20 godina od strane domaćih stručnjaka i uz podršku državnih struktura. Međutim, kako to inače biva, strani stručnjaci uz podršku pojedinaca u našoj zemlji obavili su naš posao. Važnost ove publikacije jeste u činjenici da od strane međunarodnih eksperata naučno potvrđuje ono što je Vlada Bosne i Hercegovine tokom rata govorila – da Armije BiH ne ruši vjerske i kulturne objekte, naprotiv, učinjeno je mnogo truda i volje u njihovoj zaštiti i čuvanju.

Hikmet Karčić